278105

НКО—УРСР УКРАЇНСЬКИЙ Н.-Д. ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ МАТЕРІЯЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
UKRAINISCHES WISSENSCHAFTLICHES FORSCHUNGSINSTITUT FÜR GESCHICHTE DER MATERIELLEN KULTUR

К. ЧЕРВЯН І П. САЛІЙ

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА В КОЛГОСПІ

ДВОУ
РАДЯНСЬКА ШКОЛА

НКО—УСРР

УКРАЇНСЬКИЙ Н.-Д. ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ МАТЕРІЯЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
UKRAINISCHES WISSENSCHAFTLICHES FORSCHUNGSINSTITUT FUR GESCHICHTE DER MATERIELLEN KULTUR.

91

2-й примірн.
Не видається
до дому

К. ЧЕРВЯН і П. САЛІЙ

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА В КОЛГОСПІ

22760

№ 278105
19 28 33 р.
VII

РАДЯНСЬКА ШКОЛА
ХАРКІВ—1933

Редактор *т. Салій*
Літредактор *т. Орел*
Техкер *т. Сліпенький*
Коректор *т. Штепан*

Головліт № 8228 (205). Зам. № 275. 2½ арк. Тир. 5.000.

І. РАДЯНСЬКЕ КРАЄЗНАВСТВО ТА ЙОГО ЗАВДАННЯ.

Вступні зауваження.

Упорядковуючи цю брошурку, ми ставимо **за мету** насамперед втягнення **колгоспників,** робітників в краєзнавчу роботу на селі, які, працюючи на виробництві, виконують ту або іншу роботу в колгоспі, одночасно мають провадити й відповідну краєзнавчу роботу.

Кожен колгоспник мусить вивчати питання краєзнавства, бо *цього від нього вимагає сама господарська й культурно-освітня* робота в колгоспі; мало того, силою умов і завдань соцбудівництва на селі, він повинен стати активним, справжнім краєзнавцем.

За справжнього ж краєзнавця можна вважати ту особу, яка обізнана з питаннями краєзнавства, провадить краєзнавчу роботу і наслідки цієї роботи віддає справі соцбудівництва.

Що ж саме ми повинні розуміти під краєзнавством?

Краєзнавство, як про це свідчить сама назва, складається з слів **край** і **знання**, себто в обсяг поняття краєзнавства входить певна діяльність, а саме — набування відомостей, знань про край і це знання набувається для того, щоб відразу його можна було застосувати для соціялістичної перебудови цього краю.

Радянське краєзнавство, як масовий рух, має на меті залучити до краєзнавчої роботи найширші кола працюючих—робітників, колгоспників та радянської інтеліґенції та за їхньою безпосередньою участю вивчати край, активно допомагаючи цим соціялістичному будівництву. Воно ж бо, соцбудівництво та його вимоги визначають зміст краєзнавчої роботи.

Масова краєзнавча робота організаційно оформлюється в краєзнавчих гуртках та товариствах, що провадять свою роботу за своїми статутами.

Отже, краєзнавчі організації являють собою одну з форм *залучення мас до вивчення краю й разом із тим до активної* участи в соцбудівництві.

Під назвою ж **край**, виходячи із завдань краєзнавчої роботи, можемо розуміти й цілу країну й певну область чи навіть окремий район, ба навіть окреме село, колгосп, бо і певній країні, і окремому селу часто-густо властиві ті природні, економічні й культурно-побутові особливості, якими вони ґрунтовно відрізняються від інших і вимагають того, щоб їх вивчали й зважали на них, проводячи ті або ті господарські та культурно-побутові заходи.

Наприклад, нам треба знати підсоння (клімат) УСРР, бо з підсонням щільно пов'язана й якість ґрунтів і характер рослинности, і питання початку та закінчення сільсько-господарських польових робіт, питання угноювання, підвищення врожайности, заведення нових технічних і харчових культур, питання меліорації, режиму вод у річках, ставках, озерах тощо.

Взагалі нам треба знати природу свого краю — клімат та атмосферні явища (повітряні течії, кількість і характер опадів — дощі, градобої, снігопади тощо), будову земної поверхні, багатства надр землі — різні корисні копалини, що мають, як це вже кожний знає, виняткове значення в економічному житті нашої країни та в соцбудівництві цілого СРСР.

Отже, **нам треба знати природу нашої країни для того, щоб можна було всі її багатства, всі її можливості пляново й цілком раціонально використати на справу соціялістичного будівництва.** Інакше кажучи, нам треба знати, чим саме ми багаті, чого в нас є обмаль і в чому саме відчуваємо нестачу, а це все має привчити нас одночасно з найширшим використовуванням багатств природи дбати й про те, щоб нічого з цих багатств не гинуло марно та щоб деяких із них не зменшувалось, а, як до потреби, вони розвивались і збільшувались: разом з рубанням лісу й дбалося б і про його насадження, разом з полюванням на звіра, птицю, разом з виловлюванням риби в ставках та річках вживалося б заходів і до їхнього розмноження тощо.

Але звичайно треба знати не тільки природу свого краю. Не менш важливе для завдань соціялістичного будівництва й знання економічної діяльности та культурно-побутових умов життя людности.

Бо на підставі цих знань, докладних і вичерпних відомостей про край, складаються пляни соцбудівництва цілої країни, як і для кожного району, ба навіть для кожного підприємства.

Так при складанні цих планів, напр., при складанні пляну робіт другої п'ятирічки для цілої країни, або для области чи району беруть до уваги наявний стан продукційних сил, ураховують природні ресурси та зважують і всі ті чинники, що за відповідних умов можуть якнайкраще сприяти розвиткові всіх матеріяльних ресурсів країни, области або того чи того району й завдяки чому творитимуться засоби та основні передумови для задоволення економічних і культурних потреб людности.

І для того, щоб, складаючи пляна робіт другої п'ятирічки, було враховано всі можливості розгортання будівництва та передбачено всі основні потреби трудящих до складання цього пляну великих робіт залучається якнайширші кола трудящих мас — робітників заводів, радгоспів, членів колгоспів, усіх активних будівників соціялістичного суспільства.

І Радянське краєзнавство на вказану роботу повинно мобілізувати всі свої сили. А це значить, що краєзнавці в гуртках на підприємствах, у колгоспах, школах, а також в обласних і районових товариствах краєзнавства повинні провадити відповідну краєзнавчу роботу, залучаючи до неї найширші кола робітників, колгоспників, радянської інтеліґенції, учнів тощо.

Всю краєзнавчу роботу в краєзнавчих товариствах в основному треба скерувати на збирання відомостей і матеріялів для складання другої п'ятирічки, на визначення тем і проблем, що їх опрацьовуватимуть краєзнавці в тому або тому районі, а роботу кожного краєзнавця скерувати на виконання виробничих завдань заводу, радгоспу, колгоспу або того підприємства чи тієї установи, де краєзнавець виконує свою основну роботу.

Із сказаного постає завдання для кожного краєзнавця — провадити краєзнавчу роботу в колгоспі так, щоб вона була на користь колгоспові або, інакше кажучи, краєзнавець має вивчати колгосп, знати його та добуті знання вміло використати на тій або тій ділянці роботи в колгоспі.

Але, все ж, чи треба кожному колгоспникові знати свій колгосп, чи треба провадити краєзнавчу роботу в кожному колгоспі?

А що це останнє питання особливо важливе для працівників колгоспів, то дозволимо собі спинитися на ньому, висвітлити його й дати певну відповідь.

Треба пам'ятати, що питання вивчення окремого колгоспу має бути щільно пов'язане з колгоспним будівництвом взагалі та з тими завданнями, що їх перед нами в цій справі ставлять комуністична партія та уряд.

Усім нам відомо, що наслідком розгорнутої боротьби за виконання п'ятирічки за чотири роки ми маємо величезні успіхи в соцбудівництві. На підставі індустріялізації країни та послідовного запровадження в життя ленінських настанов, в СРСР побудовано вже фундамент соціялістичної економіки.

„Радянський Союз **із країни дрібного й найдрібнішого рільництва перетворився на країну найбільшого в світі рільництва на основі колективізації, розгортання радгоспів і широкого застосування машинової техніки**“ (з резолюції XVII Всесоюзної партконференції).

У головних с.-г. районах завершено вже колективізацію і майже ліквідовано куркульство. Колгоспи та радгоспи одержали абсолютну перевагу над одноосібниками і тепер є головні виробники с.-г. сировини.

Усі ці досягнення, переважна роля колгоспів і радгоспів у справі забезпечення країни с.-г. сировиною та продуктами харчування, завдання дальшого розгорнутого соцбудівництва та побудови соціялізму ставлять перед с. г. і перед усіма колгоспниками вимоги: **поліпшити якість продукції, домогтися збільшення кількости її, битися за високий урожай.**

„Завданням другої п'ятирічки має стати **рішуче збільшення врожайности** колгоспних і радгоспних ланів і більшовицького розв'язання питання боротьби проти посухи“ (з резолюції XVII Всесоюзної партконференції.).

Отже, виходячи з цих настанов партії, колгоспи мають опрацювати конкретні пляни підвищення врожайности. А боротьба за врожай це водночас боротьба за аґротехніку.

До аґротехніки належить цілий ряд заходів: раціональне використання ланів, правильна сівозміна, правильний обробіток ґрунту, належний догляд та своєчасний вивіз гною, застосування

штучного добрива, засоби забезпечення ґрунтів вологою, засоби та терміни оброблення насіння, боротьба з шкідниками, терміни сівби, догляд посівів, збирання врожаю й, зокрема, питання спеціялізації колгоспів на певних культурах тощо.

Алеж, щоб і зазначені вже, і цілий ряд інших аґротехнічних заходів запровадити в життя в кожному з окремих колгоспів, краєзнавці-колгоспники повинні взяти до уваги місцеві природні умови на терені свого колгоспу — особливості кліматичні, особливості ґрунтів, луків, лісів тощо і взагалі мають зважати на всі можливості подальшого розвитку свого колгоспного господарства і, виходячи з потреб та вимог свого колгоспу, розв'язувати питання спеціялізації, заведення нових культур, питання сівозміни, початку та закінчення сівби (і самих способів сівби), збору врожаю і т. ін., бо кожен колгосп, крім загальних завдань, має свої особливості та окремі завдання.

Отже, з наведених прикладів ми можемо зробити такі висновки: кожен колгосп якнайкраще розвиватиме й використовуватиме всі свої продукційні сили, цілком задовільно виконуватиме всі покладені на нього завдання, а разом із тим він виконуватиме виробничий плян свого району та плян робіт цілої п'ятирічки СРСР тільки тоді, коли він застосовуватиме в своїй господарській діяльності досягнення сучасної аґротехніки, а це теж можливе тільки тоді, коли кожний колгосп постійно вивчатиме, як ці досягнення, так, особливо, способи застосування їх в умовах свого існування (природних і економічних).

Але в роботі краєзнавця-колгоспника набуває великої ваги не тільки вивчення природних особливостей своєї місцевости та застосування аґротехнічних заходів тощо, — тут перед ним постане багато таких цікавих і не менш важливих та складних питань, як, наприклад, забезпечити колгосп великою й дрібною худобою (птицею також) тощо, як розвинути різні дрібні й допоміжні галузі сільського господарства, як раціонально використати все майно колгоспу і т. ін. а також постане потреба ознайомитись, вивчити та правильно налагодити справу щодо поставки зерна державі, розгортання колгоспної торгівлі за настановами партії й уряду та інші питання.

Постануть у колгоспників і такі питання, як от вивчення попередньої історії колгоспу, участи колгоспників у громадянській війні і Жовтневій революції та в боротьбі за колгосп, за соціялізм, а також завдання культурної революції та проблема соціялістичного побуту.

Чи ж можна всі ці питання розв'язувати, не вивчивши, не обміркувавши їх?

— Ні, не можна.

Кожний колгосп — це велике й складне господарство. І він, як і всяке господарство, потребує до себе уважного ставлення. Колгоспне господарство треба знати. Треба знати, що є в цьому господарстві, як його добуто, в якому воно стані. Треба мати на оці всі вимоги, потреби, завдання. Треба завести якнайкращий облік і розрахунок. Треба докладно вивчити історію колгоспу — його минуле, сучасний стан і перспективи на майбутнє (п'яти-

річка). Цього вимагають інтереси самого колгоспу й соцбудівництва в цілому.

Вивчити всебічно свій колгосп і написати його історію — це завдання мають виконати самі колгоспники краєзнавці.

Докладна історія колгоспу розповість кожному колгоспникові про пройдену путь, підкреслить хиби в попередній його діяльності та накреслить перед усіма його членами чергові завдання.

„Завдання організаційно-господарчого зміцнення колгоспів соціялістичного перевиховання колгоспних мас мають бути в центрі уваги і в другій п'ятирічці" (з резолюції XVII Всесоюзної партконференції).

Найважливіший чинник у справі організаційно-господарчого зміцнення колгоспу це — правильна організація праці в колгоспі, зміцнення бригади, концентрація уваги на бригадирові, що керує основною ланкою артілі, боротьба за запровадження відрядности на всіх роботах у колгоспі, виховування колгоспного активу, посилення ролі МТС у зміцненні колгоспів тощо.

У світлі настанов XVII Всесоюзної партконференції й добре налагоджену краєзнавчу роботу в колгоспі ми можемо вважати за один з важливих чинників організаційно-господарчого зміцнення колгоспу: краєзнавча робота колгоспників-краєзнавців привчить їх уважно й цілком свідомо ставитися до господарської та культурно-побутової діяльности так своєї, як і всіх членів колгоспу, вона ж спричиниться до потреби й бажання в них уникнути хиб у дальшій роботі, домогтися кращих показників на тій або тій ділянці роботи колгоспу.

Отже, краєзнавча робота в колгоспі — це така початкова форма масової наукової роботи колгоспного активу та всіх колгоспників, яку скеровано на вивчення різних господарських, культурно-освітніх та побутових питань колгоспу задля виконання відповідних завдань та на потреби соціялістичного будівництва, так в інтересах цілої Країни рад, як і самого колгоспу.

Краєзнавчий гурток та його завдання в конкретних умовах колгоспу. Історія колгоспу.

Знаємо вже, що краєзнавча робота колгоспників і всіх тих товаришів, що, як краєзнавці, вивчатимуть виробництво та побут у колгоспах, є неодмінна частина тих головних заходів, що з їхньою допомогою провадиться реконструкцію сільського господарства, організаційно-господарче зміцнення колгоспів та будівництво соціялізму на селі.

Про завдання радянського краєзнавства, як однієї з форм залучення широких мас трудящих до участи в науково-дослідній роботі в різних дільницях будівництва соціялізму, маємо від партії вичерпні вказівки. [1]

Щодо значення самого вивчення виробничого життя колгоспів і побуту колгоспників, то про це кожний краєзнавець, кожний

---

[1] Див. „Декадник краєзнавства". ДВОУ. „Радянська школа", 1932

працівник на селі може довідатися в постанові ЦК КП(б)У з 28/III-1932 про наслідки роботи колгоспів 1931 р. та про дальші завдання організаційно-господарчого зміцнення колгоспів. Постанова ця визначає і завдання наші в справі краєзнавчого вивчення колгоспів.

Які ж завдання краєзнавчої роботи в справі колективізації?

Ці завдання виходять із завдань соціялістичної перебудови села. Краєзнавці мають досліджувати всі зміни в житті села, що виявляють динаміку розвитку колективізації, всі ті чинники, що сприяють зміцненню й розвиткові колективізації та соціялістичних форм господарства й побуту; краєзнавці вивчають також усі негативні моменти в сучасному житті села, як от: діяльність клясового ворога — куркуля, шкідника тощо; наявність різних залишків — релігійности, обрядовости тощо; дбають про те, щоб наслідки своєї краєзнавчої роботи своєчасно й найкорисніше застосувати в колгоспному будівництві. З різних питань, на яких може бути зосереджена увага й ґрунтовне вивчення, в колгоспах дуже багато і краєзнавець, особливо той краєзнавець-колгоспник, який ще не набув певного досвіду в цій роботі, часто буває захоплюється зразу ж багатьма з цих питань, хоче зразу висвітлити всі важливі й часто-густо надто цікаві явища з виробничої й культурно-побутової дійсности свого колгоспу, але, річ ясна, наслідки такої роботи бувають незначні

Практика краєзнавчого вивчення так районів, як і окремих підприємств, довела вже, що краєзнавчий гурток швидше, легше й вичерпніше збере матеріял, ніж це зробить окремий краєзнавець.

Отже, і цим окремим краєзнавцям-колгоспникам треба організувати в колгоспах краєзнавчі гуртки та почали вивчати свої колгоспи за допомогою цілого активу краєзнавців, залучивши до цієї роботи членів партійних, комсомольських, добровільно-громадських організацій і членів окремих спеціяльних гуртків ЗОТ,[1] винахідницького, безвірницького тощо.

Організуючи краєзнавчий гурток, треба подбати:

1) щоб до складу членів гуртка вступило декілька осіб з основного активу колгоспу, а також і ті товариші, що вже раніш брали участь у краєзнавчій роботі та які обізнані з завданнями радянського краєзнавства;

2) щоб при заснованні краєзнавчого гуртка було забезпечено його тим активом краєзнавців, з яким можна розпочати роботу[2] та 3) щоб краєзнавчий гурток і його члени насамперед заходились вивчати і розв'язувати ті питання, які мають особливо важливе значення в діяльності колгоспу.

Усьому активові колгоспу, а краєзнавцям-колгоспникам насамперед треба, звичайно, бути цілком обізнаними з основними настановами нашої партії й уряду в справі соцбудівництва, взагалі та соціялістичної реконструкції сільського господарства

---

[1] Гурток за опанування техніки.

[2] Якщо з активу колгоспу до складу краєзнавчого гуртка вступить 7—10 або навіть 3—5 чоловіка, то такий гурток має негайно оформити себе (за статутом) та приступити до роботи.

зокрема, крім того, треба мати на увазі характеристичні особливості так господарских, як і культурно-побутових особливостей того району, де перебуває колгосп, бо характер району до певної міри вже визначає, напр., виробничий ухил колгоспу, відхід робочої сили колгоспу до промисловости тощо.

Отже, взявши все це до уваги, ми радили б краєзнавчому гурткові в колгоспі поставити в завданнях, що мають опрацьовувати краєзнавці, такі основні питання:

1) Завдання соцбудівництва та ознайомлення членів колгоспу з цими завданнями.

2) Ознайомлення з характерними особливостями району та впливом їх на даний колгосп.

3) Історія організації колгоспу та основні етапи його розвитку.

4) Стан продукційних сил та нові продукційні взаємини в колгоспі.

5) Питання організації праці, керування та обліку.

6) Культурно-побутовий стан колгоспу.

Крім цього, краєзнавці-колгоспники повинні знати:

7) Як збирати матеріяли.

8) Як опрацьовувати зібрані матеріяли та як наслідки краєзнавчої науково-дослідної роботи використовувати на користь соціялистичному будівництву.

Перше з цих основних питань — завдання соцбудівництва на селі — розв'язуватиметься з допомогою заходів, що їх визначено й визначатиметься ухвалами компартії та настановами уряду; це значить, що краєзнавці повинні спеціяльно вивчати, ознайомлюватися та накреслювати й застосовувати певні заходи, скеровані на те, щоб усі колгоспники були добре обізнані з вирішеннями XVI з'їзду партії, з ухвалами XVII партконференції, з постановою ЦК ВКП(б) 4-го лютого 1932 року, з постановою РНК УСРР і ЦК КП(б)У про стан колективізації та про організаційно-господарче зміцнення колгоспів, про чергові завдання в справі засівної кампанії ухвалами об'єднаного січневого пленуму ЦКК і ЦК ВКП(б) та лютневого пленуму ЦК КП(б)У 1933 р. і з іншими директивами партії й законами уряду, що видаватимуться в цій справі.

Для цього краєзнавці повинні уважно опрацьовувати всі основні директиви партії й уряду і в доповідях, розмовах ці директиви з'ясовувати, зважаючи на всі особливості свого колективу, виявляючи всі конкретні заходи, потрібні в колгоспному житті. Крім того, тільки опрацьовуючи ці директиви, краєзнавці зможуть сплянувати свою дослідну роботу так, що вона справді відповідатиме найгострішим вимогам життя і соцбудівництва і буде пов'язана з пляновою роботою цілої республіки.

Щодо другого питання — характерні особливості району, то тут треба вивчити географію району, його ґрунти, корисні копалини, площу землі під лісами, характер лісів (Лісостеп, Полісся), стан лісового господарства, річкового господарства тощо. До цього питання належить і вивчення шляхів сполучення, а особливо промисловости району і зокрема кустарних виробництв; людність району, її соціяльний склад до революції,

зміни, що відбулися під час соцбудівництва, наприклад, чисельність робітників, колгоспників і т. ін., наслідки суцільної колективізації та ліквідації на її основі куркульні як кляси.

Велике значення матиме в розв'язуванні питання для підвищення врожайности і те, напр., який був основний напрям сільського господарства до революції, які зміни відбулися за часів соцбудівництва та який напрям має в районі сільське господарство тепер і чим це пояснюється. Треба мати на увазі й пересічний урожай основних культур на кілька літ, щоб можна було порівняти його з теперішнім урожаєм. Тут же постає питання про кількість землі в районі до революції, кому вона належала й скільки її перейшло в розпорядження незаможного й середняцького селянства, скільки з неї колективізовано і т. ін.

У пляні завдань другої п'ятирічки має особливу вагу наявний стан колективізації в районі, наявність МТС, радгоспів, комун, а також дослідних с.-г. станцій політосвітних та культурних установ, чисельність письменної людности та чимало інших питань, вивчення яких допоможе ознайомитися з особливостями району та даного колгоспу в цьому районі.

Отже, краєзнавці-колгоспники повинні ознайомитися з цими особливостями району, але це не значить, що краєзнавчий гурток у колгоспі обов'язково повинен самотужки вивчати район. Ні, він свою роботу мусить скерувати на вивчення суто колгоспних питань у своєму колгоспі. З особливостями ж району краєзнавці можуть добре ознайомитися з допомогою місцевого краєзнавчого музею, райпляну, земвідділу, колгоспспілки, а також певні відомості можуть одержати від окремих працівників, як от — районовий агроном, економіст та інші. Гурток же повинен подбати про те, щоб і зазначені особливості району, і завдання району, як адміністративної і господарської одиниці, усвідомили не тільки члени гуртка краєзнавців, а й уся маса колгоспників: цього потребують інтереси краєзнавчого вивчення колгоспу і, крім того, це треба знати нашим краєзнавцям-колгоспникам, як активним радянським робітникам, що беруть участь у соцбудівництві свого району.

Третє основне питання — це історія колгоспу.

Вивчаючи це питання, треба з'ясувати ті обставини, в яких народжувались перші колгоспи; з'ясувати всю ту підготівну роботу, що її провадили серед жінок, незаможників; з'ясувати ролю незаможників та окремих осіб-організаторів колгоспу і зібрати вичерпний матеріял про них (фотокартки, біографія, листування тощо). Треба вивчити економічну базу перших колгоспів, який і скільки реманенту, тягла, робочих рук тощо, хто допомогав колгоспові, хто перешкоджав (підривна робота куркулів та інших ворогів соціялістичного будівництва.) Перший склад колгоспу, статут. Труднощі, виходи з колгоспу, роля в будівництві колгоспу жінки, молоді. Далі, історія колгоспу в період розгорнутого колгоспного будівництва, боротьба за колгосп, за його економічне зміцнення та клясова боротьба навколо колгоспного будівництва.

Особливо треба докладно висвітлити період ліквідації куркульні як кляси на ґрунті суцільної колективізації, ріст колгоспу. Допомога колгоспові з боку МТС, радгоспу. Роля в колгоспному будівництві 25-тисячників, шефів, комсомольців та робітництва з підприємств.

Краєзнавчий гурток, вивчаючи історію свого колгоспу, має приділити особливу увагу саме з'ясуванню минулого, вчорашнього життя колгоспу з тим, щоб висвітлити, напр., теперішній склад колгоспів — колишніх наймитів, незаможників, середняків, щоб цілком бути обізнаним не тільки з наявною робочою силою, а й знати ті індивідуальні властивості колгоспників, а також те історичне минуле (економіку, побут тощо) окремих селян, що з ними вони вступили до колгоспу. Гурток наслідком цієї своєї роботи матиме змогу докладно висвітлити ролю в колгоспному будівництві кожного члена колгоспу. Цей же гурток про активних організаторів колгоспної справи — ударників, борців за колгосп, за соціялізм на селі висвітлюватиме в газеті, відповідні матеріяли про них збиратиме, зберігатиме, виставлятиме в музейному куткові колгоспу, а деякі з них передаватиме й до місцевого краєзнавчого музею.

Краєзнавці, вивчивши минуле економічне, побутове, — і ідеологічне селянина, що вступив до колгоспу, та над яким це минуле ще тяжить і заважає йому віддано працювати на користь колгоспу, матимуть змогу своєчасно допомогти цьому членові колгоспові перевиховатись, озброїтись знанням, усвідомити його завдання в справі реконструкції сільського господарства та будівництва нового побуту.

Ця історія колгоспів, напр., загальний стан колгоспу минулого року, виконання минулого ж року плянових завдань весняного засіву, допоможе краєзнавцям з'ясувати всі ті хиби засівкампанії, що були в минулому, та тим же краєзнавцям і всім колгоспникам дасть змогу уникнути всіх тих помилок, що їх вони припустили були.

Отже, справа ясна, краєзнавці-колгоспники мають докладно вивчити, як колгосп господарює (це історія питань) та як повинен господарювати і як, зокрема, повинен налагодити працю цього року щоб уникнути припущених помилок у минулому, виконати плян робіт весняної сільсько-господарської кампанії, а також увесь плян праці цілого року (це вирішення питання).

II. ПРОДУКЦІЙНІ СИЛИ ТА НОВІ ПРОДУКЦІЙНІ ВЗАЄМИНИ

Організація праці та керування. Облік

У кожному колгоспі стан його господарського розвитку визначають наявні засоби виробництва та налагодженість праці. Отже, цим питанням краєзнавчий гурток має приділити належну увагу.

Але для того, щоб нам яскравіше визначити наші завдання, вивчаючи зазначені питання, треба взяти до уваги ось що.

„Праця, каже Енгельс,— перша основна умова людського, існування". Наслідком праці людина дістає від природи все те що їй потрібне для життя й насамперед засоби для задоволення своїх найперших потреб — їжу, питво, одяг, житло. Іншими словами — „виробництво безпосередніх матеріяльних засобів до життя... є та основа, що без неї неможливе саме існування людини".

„Прості моменти процесу праці є такі:

1. Цілеспрямована діяльність, або сама праця,

2. предмет праці й

3. знаряддя".

З цих моментів праці складається все суспільне виробництво й кожна окрема галузь господарської діяльности на заводі, радгоспі, колгоспі.

У цій діяльності особливу ролю відіграють і далі відігравати-муть знаряддя праці, техніка, бо „техніка в період реконструкції вирішує все". — Сталін.

З кожним дальшим розвитком техніки, з допомогою щораз досконалішого знаряддя праці продуктивність праці суспільства підвищується, удосконалюється і збільшується виробництво засобів існування в різних галузях господарської діяльности, взагалі посилюється панування людини над природою.

Але „в процесі виробництва, каже Маркс — люди вступають у певні взаємини не тільки з природою, а й між собою. Щоб виробляти, вони повинні діяти спільно і вступати в певні взаємини одне з одним". Завдання ж нашого виробництва, інтереси соціялістичного будівництва загалом вимагають того, щоб ця спільна діяльність відбувалась якнайкраще, щоб у нових обставинах ми вміли „по-новому працювати, по-новому керувати". (Сталін).

Тим то, вивчаючи колгосп, треба вважати на могутній розвиток продукційних сил країни і нових продукційних взаємин, бо вони обумовлюють розвиток колективізації, і треба уважно дослідитн не тільки сучасний стан матеріяльного виробництва в колгоспі а й ті всі матеріяльні можливості, всі ті об'єкти природи, що тепер, перебувають ще в стані звичайних запасів або так званих ресурсів і які за досягненнями найновішої техніки вже може використати колгосп: наприклад, торфовища, багнища та різні непридатні обшири на території колгоспу тощо, надра землі, різні корисні копалини та інші об'єкти природи, тепер ще не використовувані, але такі, що їх незабаром уже можна використати, і тому треба їх мати на увазі, бо вони й цього року при складанні нового пляну роботи вже можуть бути заведені до фінансово-виробничого пляну колгоспу на рік майбутній.

Отже, вивчаючи наявний стан господарства колгоспу, треба мати на увазі і всі природні ресурси того або того колгоспу.

Вивчаючи все зазначене, слід докладно з'ясувати ось що:

Людність колгоспу, загальну чисельність, працездатність, непрацездатність, дорослі — чоловіки й жінки, підлітки від 13 до 16 років і т. ін.

Територія колгоспу, географічне положення колгоспу на карті

району, плян колгоспу, кількість землі, розподіл на вгіддя, система сівозміни, питання землевпорядження, ґрунти, питання угноєння, підвищення врожайности, заведення нових та підвищення врожайности вже заведених колгоспом технічних культур тощо.

Сільсько-господарський реманент і живе тягло. Вивчаючи це питання, краєзнавці мають докладно з'ясувати скільки с/г. машин і худоби, зокрема коней, дістав для користування колгосп через усуспільнення, скільки вже придбано машин і худоби коштом колгоспу; які чергові завдання стоять на порядку денному в справі технічної реконструкції сільського господарства: тут треба мати на увазі наявний стан сільсько-господарського реманенту, робочої худоби, догляд їх, умови переховування, догляду й раціонального використовування, а поруч із цим з'ясувати питання дальшої механізації сільського господарства, ролі МТС та вплив сільсько-господарської реконструкції на ввесь господарський лад та побут колгоспу.

Господарські будівлі, які саме, скільки їх, забезпеченість ними потреб колгоспу, питання догляду їх, ремонту, раціонального використовування, будування таких нових будівель, що в основному відповідають потребам і завданням колгоспу та являють собою наслідок організаційно-господарчого зміцнення колгоспу, — усі ці питання мають бути об'єктом вивчення й докладного обмірковування краєзнавчого гуртка колгоспу.

Звичайно, в колгоспах (і радгоспах), що спеціялізуються на окремих культурах (буряки, бавовна тощо), краєзнавчий гурток має до пляну своєї роботи занести низку таких питань, які випливають із завдань і потреб цих господарств. У даній брошурі про них не згадується, і гурток сам має їх визначити й опрацьовувати, взявши до уваги всі основні настанови, що в цій брошурі подається.

Але, обминувши ці спеціяльні питання окремих колгоспів, можна, крім вже наведених, ще вказати на велику кількість питань, що можуть бути за теми вивчення та наукового опрацьовання для краєзнавчих гуртків у багатьох колгоспах.

Ось, напр., питання тваринництва. Це питання — одне з центральних питань у сільському господарстві. Вичерпні вказівки про це дав XVI з'їзд партії і ЦК ВКП(б) та Рада Народніх Комісарів СРСР своєю постановою 30-го липня 1931 року та відповідні розпорядження в цій справі цього року дали розгорнутий плян розвитку соціялістичного тваринництва. Отже, краєзнавці-колгоспники, увесь краєзнавчий гурток колгоспу мають виключну увагу приділити вивченню питання тваринництва в колгоспі: стан тваринництва, догляд худоби, кормова база, організація товарової фарми та основні заходи, що забезпечують розвиток тваринництва в колгоспі, а саме, ліквідація знеосібки, бригадна система, відрядність, преміювання.

До питання тваринництва в колгоспі належить і справа вивчення та з'ясовання завдань поліпшення наявного стану худоби, що є в індивідуальному користуванні колгоспників, не забуваючи при цьому постанови ЦК ВКП(б) з 26-го березня 1932 року про примусове усуспільнення худоби.

Далі, не можна обминати, а навпаки, краєзнавцям треба негайно ж заходитись і коло вивчення наявного стану всіх так званих дрібних галузів сільського господарства в колгоспах, (с.-г. ж типу переважно). До цих галузів належать: птахівництво бджільництво, кролівництво, рибальство, шовківництво. Ці галузі с/г потребують належних умов для свого розвитку: від їхнього розвитку збільшуватиметься господарська міць колгоспу і з їхньою ж допомогою розв'язуватиметься м'ясну проблему та інші завдання.

Деякі з цих дрібних галузів сільського господарства перебувають у колгоспах у незадовільному стані, а деяких там немає зовсім. І це тоді, коли та або та зазначена галузь, ба навіть і всі вони разом можуть мати в колгоспі сприятливі умови так для зміцнення, як і для дальшого розвитку. Треба буває лише своєчасно мобілізувати думку колгоспників та їхні матеріяльні засоби, щоб досягти мети, і справу розв'язується.

Не меншої уваги від краєзнавців-колгоспників потребують і такі спеціяльні культури, як садівництво, городництво, виноградництво тощо або, скажімо, питання догляду та збору врожаю лісових ягід, грибів, лікових рослин та в зв'язку з цим і питання сушіння, квашіння, соління, переробляння, консервування продуктів урожаю зазначених культур і „дарів природи" (питання збереження для власного вжитку, продажу заготівним організаціям та на колгоспному базарі і т. інш.).

Отже, всі такі питання потребують докладного вивчення, з'ясування наявного стану та визначення конкретних заходів того або того колгоспу, щоб найкраще їх розв'язати.

Для краєзнавців-колгоспників тут непочатий край роботи.

Велике виробниче значення в господарстві колгоспу має раціональне використання корисних копалин, а також поширення та розвиток допоміжних і кустарних виробництв: млинарська справа, цегельне виробництво тощо, ганчарство, художнє ручне ткальство, килимарство, лозове господарство тощо. Отже, питанням вивчення та організації відповідних виробництв краєзнавці мають приділити певне місце в пляні робіт краєзнавчого гуртка колгоспів. Вивчаючи допоміжні підприємства і ремісничо-кустарні виробництва, треба з'ясувати, хто працює, умови праці та питому вагу цієї виробничої діяльности так у бюджеті колгоспу, як і кожного колгоспника.

І ще одне завдання краєзнавця — вивчити питання заробітчанства, наявний стан праці колгоспників поза межами колгоспу на лісорозробленнях, каменярнях, фабриках, заводах.

Заробітчанство колгоспників відповідно впливає на господарство колгоспу; тому відхід робочої сили з колгоспу до соціялістичної промисловости ставить перед колгоспом питання про правильну, раціональну організацію праці в колгоспі, про облік та розподіл робочої сили тощо. Тим то краєзнавці в своєму краєзнавчому гурткові, вивчаючи природні ресурси колгоспу, стан господарства та перспективи дальшого його розвитку, мають з винятковою увагою поставитись і до вивчення зростання соціялістичних форм господарства, стану праці та до

питання організації праці в ньому, бо це має велику вагу в справі організаційно-господарчого зміцнення колгоспу.

Тим то такі питання, як:

1) Організація праці, 2) керування колгоспом, 3) плянування роботи, 4) питання обліку, 5) нормування, 6) відрядність тощо, можуть бути за окремі теми в пляні роботи краєзнавчого гуртка в кожному колгоспі.

Вивчаючи систему керування, треба звернути увагу на саму схему його. Правління колгоспу — число членів, склад за статтю й віком, соціяльний стан, партійність, кваліфікація. Коли обрано правління, випадки відводу, зміни в складі правління та чим це з'ясовується. Календар засідань, перелік питань, розглянутих на засіданнях. Як часто скликаються загальні збори колгоспників та чи беруть активну участь в обміркуванні колгоспних питань жінки, старі за віком члени колгоспу, роля на засіданнях молоді, зокрема комсомольців.

Стан та питання критики й самокритики в колгоспі.

Виробничі наради — загально-колгоспні, галузеві, бриґадні. Вивчаючи роботу виробничих нарад, треба з'ясувати, хто бере активну участь у цих нарадах з колгоспників, членів сільради, одноосібників. Як відбувається робота виробничих нарад, за пляном чи безпляново, та, крім того, взяти до уваги всі питання, обмірковані на нарадах; з'ясувати, як саме їх обмірковували, яких висновків дійшли учасники наради та як наслідки тієї або тієї наради відбилися на роботі в тій або тій виробничій бриґаді та на роботі цілого колгоспу.

Далі треба з'ясувати, чи є в колгоспі виробнича комісія та як вона працює, чи є окремі організатори праці. Які ще є комісії в апараті колгоспу — контрольно-перевірна, культурно-побутова та інші.

Вивчаючи роботу комісії й самого правління колгоспу, треба брати до уваги не тільки ту роботу, що вони виконали а й усі ті чергові питання, що стоять на порядку денному діяльности колгоспу та життя колгоспників і потребують негайного обмірковання й розв'язання. Таке порівняння роботи комісій і правління з нерозв'язаними ще черговими питаннями допоможе краєзнавчому гурткові з'ясувати причини цього розриву між завданнями комісій і практикою колгоспного будівництва.

Посутнє значення виробничої діяльности колгоспу має плянування роботи. Вже сама наявність добре опрацьованого виробничого пляну і зокрема наявність сезонних й галузевих плянів говорить про певну налагодженість роботи в колгоспі.

Отже, краєзнавці-колгоспники мають вивчити виробничі пляни колгоспу, з'ясувати, хто та як їх складав, чи брали участь в обмірковуванні цих плянів колгоспники на загальних зборах, на виробничих нарадах і на робочих бриґадах колгоспу, а також, який відсоток виробничого пляну вже виконано, що сприяло або гальмувало своєчасне виконання робіт. Вивчаючи це питання, треба зважити на досвід попередніх років так свого колгоспу, як і тих сусідніх колгоспів, що відомі своєчасним виконанням та перевиконанням завдань за складеними ними виробничими плянами.

Але нам треба твердо пам'ятати характерну особливість виробничої діяльности, а саме те, що своєчасне виконання робіт *за складеним пляном великою мірою залежить від правильної* організації праці в колгоспі. Цю сторону справи краєзнавці мають уважно дослідити. Тут їм треба добре ознайомитися з так званим балянсом робочої сили, що визначає трудові ресурси колгоспу та потребу колгоспу на робочу силу на кожний сезон, на проведення тієї чи тієї виробничої кампанії — весняного засіву, жнив тощо. Адже ж різниця між наявними ресурсами і потребою колгоспу на робочу силу певної пори року й покаже той лишок або нестачу робочої сили, що їх має колгосп.

Отже, краєзнавчий гурток має уважно вивчити наявність робочої силу в колгоспі, розподіл цієї сили в бриґадах тощо та її раціональне використання, цебто подбати про вивчення організації праці в колгоспі.

А як правильна організація праці в колгоспі має забезпечити цілковите використання наявних засобів виробництва з тим, щоб своєчасно виконати та перевиконати виробничі завдання колгоспу, *то краєзнавці мають і свою дослідну роботу скерувати якраз* на вивчення всіх тих метод роботи, з допомогою яких підноситься продуктивність праці, зменшуються витрати в господарстві тощо.

До всіх цих заходів правильної організації праці належать: норми виробітку, застосовання соціялістичних метод праці — соцзмагання та вдарництва тощо, і відрядність, що особливо підвищує продуктивність праці, ліквідує знеосібку та допомагає соціялістичному розгортанню соцзмагання і зміцненню трудової дисципліни в колгоспі.

Досвід довів, що цілком ліквідувати знеосібку можна тоді, коли робочу силу організовано в виробничі бриґади з постійним складом робітників, коли за кожною такою бриґадою закріпляється худобу, сільсько-господарські машини, певні ділянки поля тощо. *Робочу та продукційну худобу, сільсько-господарські ма*шини тощо закріпляється на цілий господарський рік (або на інший час) за певними бриґадами і в кожній бриґаді за окремими *колгоспниками, які, незалежно від характеру робіт, працюють* з цими кіньми, машинами тощо постійно. На все це треба зважати краєзнавцям, щоб і тепер, виконуючи завдання весняної та осінньої засівкампанії, взяти до уваги характерні особливості наявного стану організації робочої сили в колгоспі, врахувати доконечну потребу створення таких бриґад з такими бриґадирами на чолі їх, які остаточно зліквідують знеосібку і забезпечать виконання пляну робіт весняної сівби, пляну збору врожаю осінньої сівби та всього виробничо-фінансового пляну колгоспу.

До завдань організації праці в колгоспі належить і боротьба з утратами та раціоналізація виробництва, питання охорони праці тощо. Наприклад, — сортове, очищене й протруєне насіння, добрий обробіток ґрунту, своєчасний засів або саджання, полоття, збирання — все це *має дуже велике значення в господарстві* колгоспу і все це на користь народньому господарству загалом. Абиякий обробіток ґрунту, запізнення з засівом тощо завдає великих збитків. Далі — певний догляд санітарно-гігієнічного

278105

стану колгоспників, належне піклування про жінку та її дитину теж позитивно відбиваються на наслідках роботи. Тим то громадське харчування в полі та дитячий садок на селі — передумова більшого залучення жінки до роботи та один із заходів до побудови нового побуту. Усім цим та багатьом іншим питанням має належати місце в пляні робіт краєзнавчого гуртка в колгоспі.

Але наше обміркування завдань організаційно-господарчого зміцнення колгоспів було б дуже обмежене і зовсім не повне, якби ми не звернули уваги на такі питання, як от облік праці в колгоспі, розподіл добутків та врожаю, питання капіталонагромадження та бюджету колгоспу.

„Соціялізм — це насамперед облік" — сказав тов. Ленін. Колгосп же — велике соціялістичне, отже й плянове господарство. А де немає пляну та обліку, там — безгосподарність, втрати, шкідництво. Усе це гурткові треба зважити й при визначенні значення обліку праці. Облік праці в колгоспі — одна з найважливіших умов організаційно-господарчого зміцнення колгоспу. Тим то клясовий ворог — куркуль та підкуркульник, намагається перешкоджати правильній організації обліку праці: мета його заплутати цей облік.

Отже, краєзнавчий гурток має подбати про вивчення стану обліку праці, з'ясувати, чи взято на облік усю ту роботу, що її виконав колгосп, чи враховано не тільки кількість, а й якість роботи так кожного колгоспника, як і окремої групи, бриґади.

Краєзнавчий гурток має вивчити історію обліку праці в колгоспі за попередні роки, з'ясувати хиби в цій ділянці роботи колгоспу та докладно вивчити наявні методи цієї роботи, а саме: плян-наряд, що його видають бриґадам на сільгоспперіод і на певні роботи, іменний список колгоспників, за яким обчислюється кількість роботи, що її виконав колгоспник, трудова книжка, в яку записується кількість виконаної роботи та нараховані йому за роботу трудодні тощо, та з'ясовуєтсья досягнення або хиби, помилки, а то й злочини в справі обліку праці колгоспників.

Справу розподілу добутків врожаю за минулі роки краєзнавці вивчають на підставі відповідних матеріялів, що їх зберігають у канцелярії колгоспу, та за допомогою тих даних, які вони беруть через розпитування, розмови з членами колгоспу колишніми керівниками, рахівником тощо.

Вивчаючи принципи розподілу добутків врожаю 1932 року, краєзнавці з'ясовують:

1) Як відбувався розподіл продуктів урожаю та 2) скільки при цьому розподілі правління колгоспу додержувало постанови Уряду СРСР і Колгоспцентру з 11 липня 1932 року про розподіл добутків у колгоспах на 1932 рік та постанови правління Укрколгоспцентру з 16-го вересня 1932 року про розподіл натуральної частини добутків у колгоспах, що виконали хлібні пляни, а якщо були порушення цих постанов, то через що саме це сталося.

Краєзнавці з'ясовують суму гуртової продукції колгоспу і, відрахувавши від неї сплату грошової заборгованости колгоспу,

сільгоспподатку, страхування, а також відрахувавши належну частину продукції за встановленим пляном державних заготівель та насінневих, страхових і фуражних фондів, визначають розмір тієї грошової частини добутків і тієї частини натуральної продукції (зернові культури, городні, фураж тощо), що її належить розподілити між колгоспниками. Вивчаючи розподіл і. цю частину добутків урожаю між колгоспниками, треба з'ясувати розмір оплати трудодня, розмір відрахування на артільне харчування або на утворення харчового фонду для артільного харчування на польових роботах, інші відрахування за постановою загальних зборів колгоспників та не забувати при цьому й того, скільки при розподілі прибутків урожаю між колгоспниками додержано принципу — кожна окрема бригада і кожний колгоспник одержують залежно від якости й наслідків їхньої праці.

Краєзнавчий гурток, вивчаючи справу розподілу добутків урожаю, має уважно вивчити й усі інші питання, що допоможуть висвітлити та з'ясувати: 1) скільки колгосп виконав свої зобов'язання перед державою; 2) скільки він забезпечив у себе соціялістичне нагромадження для дальшого розвитку колективного господарства; 3) скільки забезпечено колгоспникам вищу, ніж в одноосібному господарстві прибутковість, 4) хиби в справі обліку й розподілу та способи позбутися їх.

Щодо капіталонагромадження та бюджету колгоспу, то тут треба мати на увазі ось що: розмір основного й обігового капіталу, з яких частин складається капітал (вартість усуспільненого реманенту, господарських будівель, вартість придбаних машин і знарядь, пайові внески, уторг від продажу продукції тощо), загальна вартість засобів виробництва, відсоток вартости робочої сили, відсоток вартости кінського реманенту, вартість майна, що дістав колгосп від куркульських господарств, товаровість. Які галузі господарства є найтоваровіші та чому саме. Річний гуртовий добуток колгоспу за кілька років. Вивчаючи це питання, краєзнавчий гурток має подбати про докладне вивчення щорічного збільшення добутку та ролі кожної галузі господарства в цьому збільшенні.

Добуток від допоміжних підприємств колгоспу, на яку суму колгосп щороку купував машин і господарського реманенту, худоби та якої саме. Заборгованість колгоспу та справа ліквідації цієї заборгованости. Бюджет колгоспу попередніх років та останнього року.

Вивчаючи капіталонагромадження та бюджет колгоспу, треба дослідити, скільки раціонально колгосп витрачав кошти та чи не можна було б зменшити витрати (і на що саме), себто чи колгосп у всій своїй діяльності справді дбав про капіталонагромадження, заощадження чи, навпаки, необачно й нераціонально використовував добутки колгоспу і колгоспників.

Отже, підсумувавши все сказане в даному розділові, доходимо такого висновку: краєзнавчий гурток має активно допомогти колгоспові в складанні виробничо-фінансового пляну роботи. в запровадженні правильної організації обліку та своєчасному виконанні завдань колгоспу, пов'язавши всю свою роботу з партій-

ними, комсомольськими та професійно-громадськими організаціями колгоспу й села, активно допомагаючи їм виконувати поставлене партії завдання — „зробити всіх колгоспників заможніми".

Примітка. За посібник у справі обліку може бути книжка *А. Д. Василяка* та *М. М. Миколаєнка* „Облік у колгоспах". Харків. Держсільгоспвидав, 1932 р.

Про збирання матеріялів див. далі.

III. КУЛЬТУРНИЙ СТАН ТА ПОБУТ КОЛГОСПУ

Перейдімо до обміркування та визначення завдань краєзнавчого гуртка в справі вивчення культурного стану та побуту колгоспників.

Так, В. І. Ленін ще 1920 року на нараді політосвіт зазначав: „Основним завданням комуністичної партії як авангарду в боротьбі, її завданням має бути допомога в справі виховання й освіти трудящих мас, щоб перебороти старі звички, старі навички, що залишилися нам у спадщину від старого ладу, навички та звички власницькі, які наскрізь проймають найширші маси".

Цю думку, кажучи про завдання колгоспного будівництва підкреслив Й. В. Сталін: „Було б помилкою гадати, що коли є, колгоспи, то є все потрібне для побудови соціялізму. Тим більшою *помилкою було б гадати, що члени колгоспів уже* перетворилися на соціялістів. Ні, доведеться ще багато попрацювати, щоб переробити селянина-колгоспника, виправити його індивідуалістичну психологію та зробити з нього справжнього працівника соціялістичного суспільства".

Звичайно, здійснення „основного й вирішального завдання другої п'ятирічки", що його накреслила XVII партконференція, є — „вивершення реконструкції всього народнього господарства, утворення найновішої технічної бази для всіх галузів народнього господарства", побудова соціялістичної економіки, і на її базі розквітатиме пролетарська культура. Але треба не забувати, що нові успіхи соціялізму робітнича кляса забезпечить у *боротьбі з рештками капіталізму, даючи* нещадну відсіч опорові капіталістичних елементів, що гинуть, переборюючи буржуазні й дрібнобуржуазні забобони серед трудящих і провадячи постійну роботу над соціялістичним їх перевихованням", як сказано в резолюції XVII конференції ВКП(б).

Краєзнавці-колгоспники в своїй роботі на селі мають пам'ятати про ті „рештки капіталізму в економіці та свідомості людей", що залишилися від старого ладу, і свою роботу мусять скерувати насамперед на вивчення тих питань культури та побуту на селі, що найбільше заслуговують на увагу колгоспників, активних будівників безклясового соціялістичного суспільства.

Отже, краєзнавці-колгоспники мають уважно вивчити і всебічно висвітлити роботу всіх культурних закладів і організацій колгоспу будинку колгоспника червоних кутків, бібліотеки, радіо тощо. Треба вивчити роботу культурно-побутової комісії, з'ясу-

вати участь колгоспників у культроботі колгоспу, особливо треба звернути увагу на вивчення участи колгоспників у масових організаціях (Зот, осередок МОДР'у, Геть неписьменність, ОЗЕТ тощо), в революційних святах, різних поточних кампаніях, бо активна або пасивна участь людности в цій роботі — є вияв культурно-освітньої та політвиховної роботи серед цієї людности. А найкращий показник свідомого ставлення колгоспників до завдань будівництва соціялізму та оборони країни—є діяльність ТСО-Авіохему в колгоспі та стан воєнізації в ньому. Отже, краєзнавці мають вивчити роботу ТСО, вивчити стан і завдання воєнізації колгоспу.

Але участь колгоспників у масових організаціях і різних кампаніях великою мірою залежить від стану письменности в колгоспах. Адже „неписьменна людина, казав В. І. Ленін,— стоїть поза політикою, її спочатку треба вивчити абетки. Без цього не може бути політики, без цього тільки чутки, казки, забобони, але не політика". Будівництво ж колгоспу основна політична справа. Тим то краєзнавці й мають заходитися коло вивчення всіх тих закладів, організацій і різних питань, що разом дають цілковите уявлення про стан письменности в колгоспі. Тут насамперед треба вивчити трудову школу, а далі школу колгоспної молоді, школу лікнепу, взагалі письменність і аґрописьменність колгоспників, справу опанування техніки тощо.

Вивчаючи культуру та побут людности в сучасному селі і, зокрема, в тому або тому колгоспі, треба, крім уже наведеного, пильно стежити за різними виявами елементів суспільної діяльности так культурної, громадської, як і господарської, та за розвитком відповідних форм нового побуту.

Щоб це вивчення дало бажані краєзнавцям наслідки, треба вивчати й хатній, родинний побут членів колгоспу, і побут громадський та виробничий.

Вивчаючи побут людности, треба приділити належну увагу й питанням вивчень фолкльору, себто вивченню різних вірувань, казок, пісень тощо. Особливо заслуговує на увагу новий фольклор—сучасні пісні, різні оповідання, що виникли на селі в період громадянської війни, а також в умовах радянського будівництва та соціялістичній реконструкції сільського господарства та які творяться на селі й зараз, так сказати б на наших очах. Революційний фолкльор — нові перекази, пісні, оповідання про Жовтневу революцію та соцбудівництво — виявляє клясового ворога,— попа, куркуля, шкідника,— і ту боротьбу, що її доводилось і доводиться провадити незаможникам і середнякам із цим ворогом. В сучасному фолкльорі відбиваються ті суперечності й та клясова боротьба, що відбувається на селі й тепер, в період ліквідації залишків капіталізму в економиці та ідеології людности.

Збираючи фолкльорний матеріял, треба вивчати ту особу, яка цей матеріял зберігає та ширить серед людности. Минуле цієї особи, її сучасний стан і її ж ставлення до завдань і потреб колгоспного будівництва та що може допомагати краєзнавцеві викрити клясову суть не тільки даного фолкльорного матеріялу, але й самого носія цього „народнього фолкльору". Крім того,

треба зважати на стать і вік досліджуваних осіб. Напр., треба відрізняти фолкльор дітей, підлітків (хлопчиків і дівчаток), та дорослої людности, зокрема жіночий, а також треба зважати на фолкльор старої за віком людности. Ця остання категорія людности в цілому заховує в своїй ідеології більш залишків світогляду людности попередніх формацій, а ніж молоде покоління. Залишки ці—вірування, пісні, казки, перекази та всілякі забобони для дослідника сучасного колгоспного побуту мають те значення, що на підставі цього фолкльорного матеріялу він вивчає кляcовий світогляд так самого носія цього матеріялу, як і певні вірування, обряди, звичаї тощо людности минулих соц.-екон. формацій.

Але дослідники сучасного побуту людности в колгоспах повинні зважати й на те, що в деяких селах ця стара за віком людність у наслідок соціяльного стану в минулому та, зокрема, вказаних залишків відрізняється від молодого покоління своєю консервативністю й своїм ворожим ставленням до вимог і потреб нового життя, не розуміє його й через те, буває, осуджує його.

Отже цю роботу, якщо цього вимагатимуть обставини, треба провадити так, щоб нею не викликати будь-яких підозрінь і побоювань у досліджуваних осіб і зовсім зайвих розмов з приводу цієї ж роботи в старої за віком людности колгоспу, села або району.

Ці застереження має взяти на увагу кожний краєзнавчий гурток і кожний краєзнавець-дослідник і під час дослідження релігійних громад та сект.

Отже, треба вивчити, як проводять свій вільний час старі за віком члени колгоспу та як його провадять дорослі й молодь. Хто з членів окремих родин ходить узимку та влітку до будинку колгоспника тощо. Чи влаштовують читання газет уголос. Чи є в колгоспі стінгазета, хто бере участь у стінгазеті. Чи влаштовується вистави й хто саме бере участь у них. Ставлення колгоспної маси до стінгазети, вистав, бібліотеки, радіо, кіна. Чи передплачують окремі колгоспники газети, журнали, а коли передплачують, то які саме і чим це пояснюється.

Вивчаючи всі ці питання, конче бажано висвітлити ролю в культурному житті колгоспу окремо старих за віком людей і окремо дорослих, зокрема жінок і молоді.

Далі, питання колективізації побуту. Тут за об'єкт вивчення буде: 1) гуртожиток або й кілька тих гуртожитків, що є в колгоспі, людність гуртожитків, санітарний стан, побут; 2) громадська їдальня, кого обслуговує, що в ній готують (чи вона цілком обслуговує колгоспників чи лише обідами); вартість, склад, якість обідів, посуд тощо; 3) загальна кухня, хто готує, чи спеціяльно виділені для цього особи, чи по черзі, чи жінки; 4) громадська пральня, хто обслуговує її, як обслуговують неодружених парубків; 5) медичне обслуговування колгоспів, робота гуртка охорони здоров'я, 6) догляд дітей у колгоспі, ясла, дитячий майдан, садок. Якщо немає постійних закладів, то як організовано догляд дітей під час польових робіт.

Діти — наше майбутнє. Отже, краєзнавці вивченню санітарно-

гігієнічного стану дитини, вихованню дітей, участі їх у праці колгоспу тощо — мають приділити належну увагу в своїй роботі.

Річ ясна, що, вивчаючи стан дітей, питання харчування тощо, краєзнавці мають за об'єкт свого вивчення і житло, і одяг, і оздоби, і харчування тощо і окремих колгоспників та їх родин бо тільки з таким підходом до справи вони впораються з своїм завданням — всебічно вивчити й висвітлити стан колгоспу.

Але все ж наше вивчення культурного стану та побуту колгоспників було б недостатнє, якби ми не приділили особливої уваги станові релігії, питанню релігійности колгоспників. Отже, треба з'ясувати ролю церкви (якщо вона ще є), як ставляться до релігії колгоспники й старі за віком, дорослі, молодь, жінки. Чи є ще по хатах ікони, чи моляться, чи виконують різні обряди — родинні, весільні, погребні тощо. Чи дотримуються ще постів і чи зберегли ще залишки вірувань і обрядів у господарській діяльності людности (хресні ходи, окроплювання худоби, молебні на полі тощо) та вплив церковних свят на господарську діяльність колгоспу (випадки під час свят прогулів окремих колгоспників, зокрема жінок тощо). Сектанти на селі та ставлення до них колгоспної маси.

Крім того, треба приділити увагу питанням оздоровлення колгоспного побуту, питанням фізичної культури та питанням боротьби з алькоголізмом. Треба пам'ятати якраз те, що церква з різними обрядами та віруваннями сприяла пияцтву, бо для неї воно було засобом одурманювання людей. Тим то краєзнавці й мають вивчити питання пияцтва в колгоспі та засоби боротьби з цими залишками капіталізму в сучасному побуті колгоспів.

У всіх питаннях культурної революції та організації нового побуту виключну ролю відіграють партійні й комсомольські організації. Ці організації і окремі борці за новий побут мусять брати активну участь у роботах краєзнавчого гуртка в колгоспі.

IV. ЗБИРАННЯ ТА ОПРАЦЬОВАННЯ МАТЕРІЯЛІВ

На цьому ми й закінчимо нашу розмову про різноманітну діяльність колгоспу та побут колгоспників. Уже своїм переліком різних питань колгоспного життя ми підкреслювали їхню дуже велику чисельність. Краєзнавці в своєму колгоспі, може так статись, визначать ще багато таких питань, що на них нам слід було б спинитись у наших розмовах.

Алеж чи може краєзнавчий гурток у колгоспі, навіть і досить міцний і багатий чисельністю активних членів, одночасно вивчати всі ці питання?

Ми вже говорили, що такого вивчення треба уникати, і ще раз це підкреслюємо.

Краєзнавчий гурток має почати свою роботу з вивчення одного-двох питань. Перед початком своєї роботи йому треба продумати, які саме питання він вивчатиме насамперед, а які потім.

Першим питанням в роботі гуртка, ми гадаємо, має бути те

озв'язання якого найкорисніше може відбитися на виконанні виробничого пляну колгоспу. Наприклад, якщо гурток знає, що минулого року й тепер шкідливо відбивається на виконанні виробничого пляну якраз неналагодженість праці в колгоспі, якщо він зазнав і зазнає великих збитків від шкідників, від утрат під час збирання та молотьби зернових та технічних культур, зокрема при копанні та возовиці цукрових буряків, то, річ ясна, гурток насамперед за своє бойове завдання вважатиме вивчення організації праці в колгоспі або особливу увагу зверне на вивчення шкідників рослин, на вивчення причин втрат та на запровадження боротьби з ними, і на це він кине всі свої сили або виділить спеціяльну бриґаду, доручивши їй ударним порядком вивчити стан тієї або тієї справи в колгоспі. Якщо, скажімо, колгосп має організувати молочну товарову фарму, а для цього в колгоспників ще немає належного досвіду, то гурток негайно починає вивчати саме це питання.

Для цього гурток повинен буде подбати про те, щоб:

1) райаґроном або представник райколгоспспілки зробив доповідь про молочну товарову фарму та про завдання колгоспу щодо організації цієї фарми в даному колгоспі;

2) виділити члена гуртка для вивчення спеціяльної літератури з цього питання;

3) виділити одного або й кількох членів гуртка для вивчення справи організації та сучасного стану відповідної зразкової фарми в одному з найближчих колгоспів, щоб досвід цього колгоспу можна було взяти до уваги й використати, організовуючи фарму в своєму колгоспі.

4) утворити з членів гуртка спеціяльну бриґаду для вивчення в своєму колгоспі всіх тих питань, що їх треба знати при організації фарми; до таких питань належать: забезпечення фарми приміщеннями, належною чисельністю відповідної породи корів, кормовою базою, питання устаткування, механізації фарм, питання організації праці і т. ін.

Коли члени гуртка докладно ознайомляться з тим, як саме має бути добре устаткована й добре забезпечена худобою, кормами й належним доглядом фарма, коли знатимуть, як у конкретних умовах впоралися з цим колгоспники в сусідньому колгоспі (або радгоспі), та докладно вивчать усі особливості тих умов, в яких їм доведеться організовувати фарму в своєму колгоспі, то їм же з допомогою відповідних спеціялістів — аґрономів, ветлікаря, представників райколгоспспілки, райземвідділу тощо—це дасть змогу визначити наявні ресурси колгоспу, раціонально й всебічно використати їх у справі організації фарм, а також накреслити конкретні заходи, що їх має вжити даний колгосп у справі зміцнення та дальшого розвитку цієї МТФ.

Але щоб робота гуртка дала якнайкращі наслідки (а треба не забувати, що робота гуртка є науково-дослідна робота), то слід її провадити за опрацьованим пляном, який має бути широко обговорений на об'єднаних зборах усіх громадських добровільних організацій, щоб часом не трапилось паралелів у їх роботі, а також заручитися з ними в спільнім виконанні даної роботи.

Наприклад, питання організації МТФ у колгоспі треба розв'язувати приблизно за таким пляном:

1) Література про МТФ та її вивчання,

2) Участь спеціялістів, їхні доповіді та обміркування цих доповідей на зборах гуртка та всіх колгоспників.

3) Вивчення МТФ у сусідньому колгоспі.

4) Вивчення всіх наявних і можливих ресурсів у даному колгоспі для організації МТФ.

Окремі питання, як от МТФ сусіднього колгоспу, треба вивчати теж за спеціяльним пляном. До такого пляну належать такі питання:

1) Приміщення фарми, зокрема корівні (історія їх побудування, сучасний стан та скільки вони задовольняють вимоги зразкових корівень).

2) Бриґада МТФ та розподіл обов'язків між членами бриґади;

3) Кормова база в МТФ, грубі, соковиті, концентровані корми;

4) Товаровість МТФ та інші питання.

Щоб гурток міг зібрати повний матеріял з питань, що він їх вивчає, треба для цього вивчення використовувати:

1. Розмови з відповідного питання з тими товаришами-колгоспниками, які виконують або виконували відповідну роботу в колгоспі (тут багато допоможе бриґадир та інші досвідчені члени певної бриґади).

2. Групові розмови з колгоспниками.

3. Вивчати відповідні документи в канцелярії колґоспів (або і в районі) та

4. Самому краєзнавцеві уважно придивлятись, спостерігати життя колгоспу.

Звичайно, зібрані відомості треба записувати. Записані відомості й будуть тим матеріялом, який дасть основу дальшого вивчення, наприкінці, й опрацьовання. Отже, треба дбати про те, щоб різні відомості, які щойно добуде краєзнавець, було зафіксовано. Але всі матеріяли, що їх збере краєзнавець, треба перевірити: раніш зібрані відомості, наприклад, від однієї особи, треба звірити з тими відомостями про те саме питання, що їх одержав краєзнавець від другої особи; звірити їх з писаними документами, а писані документи теж треба буває звірити з тими фактичними даними, що їх краєзнавець добув, розпитуючи або особисто спостерігаючи тощо, себто треба дбати про те, щоб матеріял був цілком певний.

Якщо дозволять умови і час, то можна, крім записування певних відомостей, використовувати й інші форми збору матеріялів, а саме: фотоздіймання, зарисовування, складання схем, збирання документів-ориґіналів та масове розпитування колгоспників. Для розпитування виготовляється відповідні анкети, в яких зазначається кілька питань і на них збирається відповіді від колгоспників.

Коли краєзнавець закінчить збирання матеріялів, то зараз же, не відкладаючи роботи надалі (бо пройде певний час і дещо може забутись, а дещо з матеріялів може і загубитись), треба їх опрацьовувати. Опрацьовуючи, треба: 1) упорядкувати зібрані

матеріяли, підкресливши все те, що є найважливіше, найпосутніше та 2) коротко написати ті висновки, що їх треба зробити з зібраних відомостей.

На засіданні гуртка краєзнавець робить доповідь про свою роботу та про її наслідки. Якщо це, наприклад, стосуватиметься питання організації МТФ, то краєзнавчий гурток, вислухавши доповіді всіх краєзнавців, що вивчали це питання, обмірковує наслідки цього вивчення, виправляє деякі огріхи в висновках окремих товаришів і висновки обстеження записує у книгу засідань гуртка, а всі матеріяли з вивчення МТФ передає до архіву краєзнавчого гуртка колгоспу. За відповідним же пляном провадиться обстеження й опрацьовання інших ділянок роботи або питань з побуту колгоспу.

Далі гурток дбає про реалізацію наслідків обстеження.

Як же використати наслідки обстеження?

Звичайно, для краєзнавців-колгоспників, які в колгоспі являють собою актив колгоспу, таке запитання цілком зайве. Адже вони, як кращі ударники, як ініціятори та головні виконавці договорів на соцзмагання в справі виконання та перевиконання виробничих плянів колгоспів, добре знають, що для своєчасного виконання всіх ударних робіт, усіх поточних кампаній, усіх виробничих плянів треба знати й умови роботи, і хиби в роботі колгоспів. Знаючи особливості колгоспного виробничого життя і всі недоладності й хиби в діяльності колгоспу, вони найкраще і найшвидше їх переборють і будуть в числі перших виконавців виробничого пляну, в числі найкращих будівників свого колгоспу. Поради краєзнавців-колгоспників своїм товаришам у всіх питаннях колгоспного життя теж матимуть велике позитивне значення в колгоспному будівництві.

Але не менше, а навіть більше значення матиме й організована участь краєзнавчого гуртка в діяльності колгоспу. Цей гурток про висновки своїх обстежень окремих галузів виробництва або про висновки з вивчення окремих питань культури та побуту людности колгоспу доводить до відома правління колгоспу та домагається на виробничих нарадах та засіданнях комісій, щоб на них зважали в дальшій роботі; хиби, щоб були усунуті, а досягнення, винаходи тощо і бригад, і окремих товаришів-колгоспників, було використано.

А далі, домовившися з правлінням колгоспу, гурток мусить виступати на загальних зборах колгоспників та на окремих нарадах з спеціяльними доповідями про стан організації праці, про стан МТФ, про стан антирелігійної роботи в колгоспі тощо та про чергові завдання в справі налагодження відповідної ділянки роботи в колгоспі.

Гурток повинен висвітлювати наслідки своєї роботи на сторінках своєї стінгазети. складати дописи про свій колгосп та надсилати їх до районової газети і всі матеріяли про свій колгосп дбайливо збирати, зберігати та використовувати при організації виробничо-технічного кутка в колгоспі, районової с. г. виставки тощо.

Гурток краєзнавства має провадити свою роботу так, щоб

в організації виробничо-технічного кутка, в готуванні до дня урожаю та колективізації, у збиранні експонатів тощо брали жваву, активну участь бриґади, всі активні члени колгоспу.

В організованих у кожному колгоспі (радгоспі, МТС) виробничо-технічних кутках, с.-г. виставках, де треба показати кращі зразки соціялістичної праці, (норми виробитку), фотознятки героїв соціялістичної праці (ударників), мають бути показані поруч із цим і приклади браку, недбайливої роботи та ледарства.

На кутках подати в художнім оформленні завдання бриґад до тієї чи тієї кампанії. Зразки різних культур в насінні, в снопах, гербаріях, фотознятках тощо.

Бриґади мають бути за головних збирачів натуральних експонатів (різні культури—зернові, технічні, городні, садово-ягідні та інш.) для устаткування так своїх кутків-виставок, як і районових с.-г. виставок-музеїв та краєзнавчих музеїв. Зібрані бриґадами експонати можуть бути цінним матеріялом і для обласних та центральних виставок-музеїв.

Звичайно, гурток краєзнавства в колгоспі може та й братиме участь у вивченні деяких питань, що виходять поза межі колгоспу та мають загальнорайонове значення. Для цього гурток повинен мати постійний зв'язок з районовим бюром або товариством краєзнавства, щоб одержувати відповідні вказівки, мати керівництво. У різних краєзнавчих справах можна звертатись по пораді й вказівки безпосередньо до Українського Комітету Краєзнавства (Харків, вул. Артема 29).

Як бачимо, робота краєзнавчого гуртка в колгоспі важлива і відповідальна. Отже, треба подбати про те, щоб виробнича та культ. комісії колгоспу стали на чолі цього гуртка та охопили його діяльність програмою своєї щоденної праці. Треба подбати й про те, щоб ця робота краєзнавчого гуртка була пов'язана з відповідною роботою сільради, професійних і громадських організцій, щоб за цією роботою забезпечений був партійний провід з тим, щоб робота краєзнавчого гуртка в колгоспі справді була скерована на розв'язання головних питань колгоспного будівництва, на розв'язання завдань будівництва соціялізму на селі, на складання історії колгоспу з участю самих колгоспників.

Отже, перед краєзнавчим гуртком стоять важливі й відповідальні завдання, а перед краєзнавцями-колгоспниками — важлива й почесна робота. Пора починати!

П. САЛІЙ

Додаток І.

ТИПОВА ПРОГРАМА ДЛЯ КРАЄЗНАВЧОГО ВИВЧЕННЯ КОЛГОСПІВ

Складання програми для краєзнавчого вивчення колгоспу це є одна з надзвичайно важливих ділянок роботи колгоспного краєзнавчого гуртка. Важливість цієї роботи в тому, що програма має охопити всі найважливіші моменти роботи з дослідження колгоспів, а тому треба, складаючи програми, мати на увазі такі моменти:

I. Обсяг роботи, характер, основні ступені її, На підставі цих розділів програми можна вже побудувати зміст і методи самої роботи.

II. На цих підставах складеної програми гурток може скласти свій робітний плян, накреслюючи розподіл колективної праці. Це дасть можливість правильно розплянувати свої сили та організацію праці краєзнавчого гуртка.

III. Програма почасти має вказати провідні нитки для відшукування потрібних відомостів про колгосп, інакше кажучи, програма накреслює джерела для вивчення колгоспу, а тому на її підставі гурток зможе складати плян і опрацьовувати джерела, з яких будуть черпати головніші відомості про колгосп, відповідно до основних розділів програми.

IV. Взагалі програма являє собою плян побудови всієї дослідної роботи в колгоспі і одночасно накреслює основні настановні шляхи цього вивчення.

Треба пам'ятати, що програма для науково-дослідчого вивчення є те, що проєкт у будівництві, на підставі її ми накреслюємо матеріял, робітну силу, її розташування і т. інш.

Ось чому краєзнавчий гурток мусить приділити цьому питанню якнайбільше уваги, добре обміркувати основні пакти програми, притягти до участи в цій роботі представників усіх організацій села й колгоспу та їх активу — членів партії, комсомолу, ударників, учителів, господарників тощо.

Нарешті треба проєкт програми обговорити на широких зборах колгоспу щоб взяти до уваги поправки і всі зауваження, які виявить у процесі критичного обговорення програми колгоспна громадськість.

Колективну працю й обговорення, колективну творчість треба широко застосувати уже при складанні програми краєзнавчого вивчення.

Нижче ми наведемо типову програму, яку можна краєзнавчому гурткові взяти за основу. Треба пам'ятати, що загальної програми, пристосованої до всіх випадків наукового вивчення, звичайно,

не може бути. Укладання її особливо стає складне для таких галузів вивчення окремих колгоспів, бо кожен колгосп має стільки своїх специфічних властивих йому особливостів, що завбачити їх загальною програмою звичайно немає можливости.

От чому складання детальної вичерпної програми чималою мірою має стати справою творчої ініціятиви самих краєзнавчих гуртків та учасників роботи краєзнавчого вивчення колгоспів на основі рішення січневого пленуму ЦК ВКП(б) та лютневого пленуму ЦК КП(б)У 1933 г. про організаційно-господарче зміцнення колгоспів.

Одночасно ні в якому разі не треба розглядати цю програму, як голу схему, під яку можуть бути підтасовані всі зібрані матеріяли.

І. Загальна характеристика колгоспу

Загальна характеристика має на меті дати суму елементарних відомостей про даний колгосп у його сучасному стані, щоб можна було мати загальне уявлення про даний колгосп, детальну характеристику якого в історичному й сучасному стані подається в наступних розділах. У зв'язку з цим тут треба відзначити:

1. Загальні відомості: географичний опис села, району (поверхня, грунт, водозбори, рослинність і т. ін.). Повну назву колгоспу, стару й теперішню. Адреса. Віддаленість від найближчих міст, районових центрів; склад, основні заняття людности. Колективізація та її досягнення в даному селі. Характеристика шляхів сполучення. Питома вага колгоспу в економіці даного села, району. Провідна галузь с/г. колгоспу.

2. Територія колгоспу. Будівлі та площа під цими будівлями й двором. Будівлі й їх призначення, опис окремих будівель. Реманент та тягло, ступінь механізації. Основні показники праці колгоспу за останній рік: продукція, збут, чисельність членів колгоспу, число трудоднів на рік, продуктивність праці.

3. Організація керування: До складу якої МТС належить колгосп. Місце й значення колгоспу в складі всіх колгоспів даної МТС. Способи керування в колгоспі. Рада колгоспу, її права та обов'язки. Праця трикутника. Система госпрозрахунку. Керування бригадами й ланками колгоспу.

ІІ. Історична характеристика

Почавши опис історії колгоспу, треба насамперед скласти коротеньку схему основних періодів життя села і розвитку колгоспу. Кожне село й колгосп у своєму розвитку мають низку індивідуальних різних особливостей, які можна відзначити за допомогою історичних схем, але в основному можна керуватися такою схемою періодизації:

А. Село за кріпаччини.

Б. Село за капіталізму.

1) Післяреформний період і до кінця імперіялистичної війни та лютневої революції.

2) Село від лютневої до Жовтневої революції.

В. Радяньське село.

1) Село під час Жовтневої революції, громадянської війни і воєнного комунізму.

2) Село за неп'и.

3) Село за реконструктивного періоду. Підсумки п'ятирічки. Перспективи другої п'ятирічки.

Навколо цієї основної схеми можна скупчити всі історичні відомості за дане село, колгосп. Основним стрижневим мотивом, що проймає всі різнорідні історичні факти, має бути протиставлення двох систем: соціялістичної й капіталістичної. З одного боку село в умовах будованого соціялізму з чітким, конкретним показником того нового, що твориться соціялістичними умовами виробництва, праці, побуту, культури і т. ін. і село в умовах капіталістичних, під його режимом з основним притиском на висвітлення метод і форм капіталістичної експлуатації наймитів та селян-незаможників.

І. Історично-економічна сторона села й колгоспу. Головніші джерела історичних відомостей про дане село. Перші відомості про село. Рік заселення. Ким заселено (дати відомості за перших поселенців, хто вони за національністю звідки вони сюди прийшли та хто їм дав землю для їх садиб і на яких умовах тощо.

Характеристика способу виробництва: ручна праця, тягло (воли, корови, коні). Технічний процес у с/г. села (подати в історичному розрізі еволюцію технічної бази с/г. історію розвитку плуга, борони, копача, транспорту, будівельної техніки, пов'язавши цей процес із загальним розвитком с/г техніки країни). Ринок збуту й постачання села, зв'язок з районовим, міським, далеким ринком. Проблема транспорту. Економічні кризи с/г. їх вплив на дане село. Загальна статистична характеристика основних показників праці села за досліджуваний період.

Тут дуже важливо навести статистичні таблиці, складені на підставі матеріялів переважно канцелярських книжок (сільських і волосних управ). Треба показати динаміку продукції в колгоспному показнику, динаміку основних і другорядних с/г. культур і т. інш.

ІІ. Історія пролетарізації села. Райони, куди ішли селяни на заробітчанство. Їх зміни й причини. Житлові й побутові умови цієї людности та їх зміни. Відплив селян на фабрики, заводи й шахти. Статистичні дані про селянське життя даного періоду: динаміка заробітчанства за статю й віком, професіями, письменністю тощо.

У розділі культура й побут треба звернути особливу увагу на ті напівзвірячі культурно-побутові умови, в яких тримала буржуазія селянство до Жовтня, антигігієнічний стан села, житла, наймитські касарні, неписьменність, фалшування освіти (церковні й інші школи), експлуатація жіночої й дитячої праці в панських економіях і в куркулів, хороби, робітників церква сектанство на послугах у куркуля й поміщика. Треба також дослідити розбещеність поміщицтва та його поведінку й жорстокі звичаї тощо. Треба дослідити культурну самодіяльність селянства та ролю в ній більшовиків. Нові форми культурно-побутового життя колгоспників.

Історія селянського руху даного села.

Селянсько-революційний рух треба дослідити за його основними етапами, а саме: під час реформи 1861 р. а також 90 років. Перші революційні селянські гуртки та зв'язок їх з фабрично-заводським пролетаріятом. Ставлення селян до більшовиків та інших політичних партій. Революція 1905 р. та участь у ній даного селянства. Збройні виступи, зв'язок з робітництвом. Лютнева революція. Самоорганізація селянства. Утворення влади на селі. Ставлення до Тимчасового уряду. Вибори до рад робітничо-селянських та червоноармійських депутатів, вибори до установчих зборів і т. інш.

Треба детально дослідити ролю села у Жовтневій революції, як підготівного так і бойового періодів: збройні виступи, бойові дружини, участь у Червоній Ґвардії, утворення влади на селі, більшовизація селянства і встановлення диктатури пролетаріяту.

Історія колгоспу.

Коли і з чиєї ініціятиви організувався колгосп? Перші організатори колгоспу. За яких умов організувався колгосп (в пляновому порядку, самопливом)? На якому матеріяльному ґрунті організувався колгосп? Яка організація сприяла цьому і чим саме? Труднощі в організації колгоспу і як їх переборювали.

Головніші етапи колгоспного будівництва: які чинники й події сприяли зростові й зміцненню колгоспу і які перешкоджали цьому. Участь молоді й жінок у колективізації села та зміцненні колгоспу. Участь в організації колгоспу місцевої інтеліґенції — вчителів, аґрономів, лікарів тощо. Ставлення селян до місцевої інтеліґенції. До кого людність ставиться з більшим довір'ям — до місцевих чи до приїжджих робітників. Участь приїжджих робітничих бриґад в організаційному колгоспу. Випадки виходу з колгоспу та причини цього. Позитивні й негативні сторони, що їх вбачає місцева людність у колгоспі. Клясова боротьба в колгоспі. Засоби боротьби з клясовим ворогом — ворогом колгоспного будівництва.

Нові організаційні форми, що виникли в процесі колгоспного будівництва (наприклад, ударні та буксирні бриґади тощо).

III. Виробництво.

З цього розділу починається детальніша характеристика села за радянської влади з підкресленням показників того, що внесла радянська система господарювання у справу соціялістичної реконструкції села. Зокрема в усіх останніх розділах має червоною ниткою проходити боротьба за реалізацію шести настанов т. Сталіна на всіх ділянках роботи.

Досліджувати виробництво треба за такими основними пактами,

а) вивчення основного матеріяльного стану села й колгоспу. Основні матеріяльні частки його: будівлі, спорудження, реманент, транспорт і т. інш. Передвоєнна й сучасна оцінка його. Ступінь

дефективности і зіпсування його. Реконструкція основного матеріяльного стану: переустаткування й поширення села та колгоспу. Будування нових виробничих кустарних підприємств і т. інш. Загальна характеристика капітального будівництва в даному селі, колгоспі.

б) Процеси виробництва, взяті загалом. Характеристика технологічних процесів та їхні стадії, які проходить та чи та с/г культура. Методи безперервного потоку протягом доби в с/г польових роботах. Організація робітного процесу. Швидкість руху с/г машин. Раціоналізація виробництва. Боротьба за поліпшення свого виробництва (за урожайність). Боротьба з псуванням знарядь праці та самої продукції. Динаміка врожайности з *га.* за ряд років порівняно з одноосібними господарствами та передвоєнним часом. Підготова до першої більшовицької весни другої п'ятирічки.

IV. Праця

а) Робоча сила колгоспу, склад робітників колгоспу за статю, віком, родинним станом, заможністю, національністю, партійністю, письменністю та фахом і кваліфікацією. Розподіл за бриґадами й ланками. Виробничі й допоміжні категорії робітників. Плинність робітної сили та її причини. Відплив на інші промислові виробництва. Підготова кваліфікованої робочої сили і проблема кадрів. Склад службовців і адміністративно-технічного персоналу.

б) Продуктивність праці. Динаміка основних показників за продуктивністю праці. Основні фактори продуктивности праці та їх аналіза. Рівень кваліфікації робочої сили. Механізація й раціоналізація виробництва. Інтенсивність праці. Робітний час і його аналіза. Продуктивні й непродуктивні елементи робітного часу. Технічне нормування робітного часу. Норми розцінки на працю та її ефективність. Добутки членів колгоспу. Головні системи розподілу добутків у колгоспі та їх аналіза. Відрядна праця. Преміювання. Динаміка пересічного заробітку члена колгоспу. Взаємини робітників-колгоспників з членами правління, фахівцями (аґрономами) та інш. кваліфікованими працівниками колгоспу.

в) Нові форми праці. Соціялістичне змагання й ударництво. Відрядні бриґади, їх ефективність. Праця й досягнення окремих бриґад. Приклади ударництва. Кращі ударники. Герої праці. Праця наскрізних буксирних бриґад. Зустрічний промфінплян і його значення. Боротьба проти знеосібки.

г) Охорона праці. Санітарно-гігієнічні умови праці. Шкідна праця. Особливі захорування. Спецодяг і спецхарчування. Динаміка нещасливих випадків.

ґ) Масова робота. Робота виробничих нарад, робітничі пропозиції і їх значення для поліпшення даного с/г. виробництва. Техпропаґанда. Наймитсько-бідняцька група та її робота. Добровільні товариства. Культурно-освітня робота. Колгоспна преса (стінгазета, бюлетень) та її роля в боротьбі за підвищення

урожайности й виконання плянів. Участь робітників-колгоспників у різних комісіях і обстеженнях. Висування. Шефство. Відрядження до промислових виробництв (копалень Донбасу) і т. ін.

д) Побут колгоспників. У цьому розділі треба вивчити різноманітний процес культурної революції, велетенський ріст чисельности колгоспників, утворення селянсько-колгоспної інтеліґенції, як процес знищення протилежностей між фізичною й розумовою працею (різні колгоспні курси та інші с/г школи, шефство і т. інш.).

Нові форми побуту, родини, нові форми суспільних взаємин. Новий стан жінок і дітей; фізкультурні вправи, ліквідація неписьменности, шкільна справа, роля партії, комсомолу й піонерів у культурній революції, громадське харчування, роля газет, стінгазет, сількорівський рух; культпоходи, боротьба з релігією, призов ударників до літератури, робота будинку колгоспника, с/г і інших гуртків; культурні зв'язки колгоспу з іншими колгоспами, радгоспами, школами, підприємствами.

V. Партія, комсомол, профорганізації

а) Партія. Партійна організація в боротьбі за відбудову с/г. сільського господарства села. Ріст партійної організації. Її сучасний стан. Партійна організація в боротьбі за колективізацію села й району. Партійна організація в боротьбі за підвищення врожайности, виконання плянів і першої п'ятирічки. В боротьбі по підготові й перевезенню першої більшовицької весни другої п'ятирічки.

б) Комсомол. Організація осередку комсомолу в даному селі. Участь комсомолу в громадянській війні. Боротьба за відбудову сільського господарства. Боротьба за кадри. Маркс-ленінське виховання молоді. Комсомол села на культурному фронті. Сучасний стан комсомольської організації.

в) Профорганізація. Перший профосередок спілки Всеробітземлісу. Розкуркулення і участь у ньому профорганізації. Профорганізація під час колективізації та ліквідації куркуля як кляси. Участь у реконструкції с/г виробництва. Профорганізація, як школа комунізму. Профорганізація в боротьбі за підвищення врожайности та виконання плянів і першої п'ятирічки. Склад профорганізації.

Партія, комсомол і профорганізація у клясовій боротьбі з куркулем та шкідництвом у сільському господарстві даного села й колгоспу.

VI. Постачання, збут і фінансовий стан колгоспу

Постачання промкраму, машин та інших потрібних матеріялів. Якість цих матеріялів. Збут продукції та його динаміка за роками. Фінансовий стан колгоспу. Обігові засоби та їх аналіза. Дебітори і кредитори колгоспу. Прибутки і збитки Фінансування бюджетове й банківське. Мобілізація внутрішніх ресурсів.

VII. Вплив близьких промислових підприємств на колгосп

Провідне значення промислового підприємства в економіці даного району й усієї Радянської країни. Роля промислового підприємства в колективізації сільського господарства даного села. Допомога фабрично-заводського пролетаріяту в роботі колгоспу. Вплив заводу на побут і культуру в соціялістичному й індивідуальному секторах села.

VIII. Перспективи на майбутнє колгоспу

Промфінплян і контрольні цифри на найближчий період. Плян зміцнення та розвитку колгоспу на другу п'ятирічку та його виконання. Окремі галузі сільсько-господарського виробництва у другій п'ятирічці.

Усі ці дані може здобути колгоспний краєзнавчий гурток, досліджуючи такі джерела: 1) архіви; 2) літературні матеріяли; 3) запроваджуючи анкетні й статистичні обстеження; 4) записуючи спогади й перекази старих селян — учасників виробничого життя селянських рухів і революційних подій; 5) власні спостереження й вивчення.

ТИПОВИЙ СТАТУТ

краєзнавчого гуртка на підприємстві, в колгоспі, при клюбі, будинкові колективіста, сельбуді та хаті читальні.

I. Завдання гуртка

1. Краєзнавчий гурток при . . . . . має завдання допомагати індустріялізації та соціялістичній перебудові країни.

2. Щоб виконати це основне завдання, гурток:

а) досліджує свою фабрику, завод, колгосп і т. ін., її стан, усі умови, що сприяють розвиткові підприємства колгоспу;

б) вивчає історію підприємства, колгоспу;

в) досліджує околиці підприємства, колгоспу, виявляючи всі природні продукційні сили околиць, а особливо: промислову сировину, паливо, матеріяли для експорту, нові культури, харчові й технічні, і т. ін.;

г) ширше знайомить громадянство — робітників підприємств, членів колгоспу і т. ін. — з багатствами краю, станом місцевого господарства, спробами поліпшення його, збільшення місцевого бюджету через розвиток місцевого виробництва і т. ін., провадить пропаганду краєзнавства і втягує нові кадри до краєзнавчої роботи в гуртку.

ґ) гурток усіляко допомагає розвиткові місцевого краєзнавчого музею та виявленню ним продукційних сил, господарського та культурного життя країни.

3. Усю свою роботу гурток провадить у згоді з місцевими господарськими органами, допомагаючи їм дослідною своєю роботою розв'язувати практичні господарські завдання.

4. Свою краєзнавчу роботу гурток провадить так, щоб наслідком її якнайбільше посилювати обороноспроможність країни, провадячи в цьому напрямі так плянову роботу за вказівками Українського комітету краєзнавства, як і епізодичну на завдання відповідних місцевих організацій.

5. Свою роботу гурток провадить соціялістичними методами праці, якнайширше застосовуючи методу ударництва, соцзмагання і т. ін., громадського буксиру для сусідніх слабших гуртків, допомагаючи розвиткові гуртків на інших підприємствах та колгоспах.

6. Для проведення широких комплексових дослідів окремі гуртки в межах району можуть об'єднувати свою роботу.

7. Усю свою роботу гурток провадить під безпосереднім методичним керуванням свого районового науково-краєзнавчого Українського комітету краєзнавства.

II. Склад і керівні органи гуртка

8. У складі гуртка, як його члени, можуть бути всі громадяни від 18 років, не позбавлені виборчих прав і не обмежені в правах судом, що цікавляться краєзнавчою роботою або вже провадять її,

Увага. Членами гуртка можуть бути й особи молодші 18 років, але без права бути на керівних посадах у гуртку.

9. Нових членів приймає бюро гуртка з рекомендацією двох своїх членів, а затверджують нових членів загальні збори гуртка більшістю голосів.

10. Виключає членів з гуртка бюро, за порушення статуту. Виключення затверджують ближчі загальні збори гуртка.

11. Розпорядник усього життя гуртка є загальні розпорядчі збори.

12. Бюро гуртка скликає розпорядчі збори не менш 4 разів на рік. Розпорядчі збори треба скликати на вимогу ревізійної комісії або 5 членів гуртка.

13. Розпорядчі збори гуртка:

а) обирають бюро гуртка (3 або 5 товаришів залежно від числа членів гуртка) на 1 рік;

Увага. Бюро може бути переобране й до терміну на бажання загальних зборів гуртка.

б) обирають ревізійну комісію з 3 товаришів.

Увага. Ревізійна комісія повинна ревізувати гурток не менше як двічі на рік.

в) затверджують пляни роботи, кошториси, приймають нових членів, виключають тих, що порушили статут;

г) встановлюють розмір членських внесків.

ґ) слухають звіти бюра й ревізійної комісії.

14. Крім розпорядчих зборів відбуваються чергові наукові збори гуртка, де читають усякі доповіді, розглядають пляни поточної роботи, розподіляють роботу між членами гуртка тощо.

15. Бюро керує всією роботою гуртка. Бюро обирає з свого складу голову, секретаря й скарбника. Бюро:

а) складає пляни роботи, кошториси, звіти;

б) залучає наукові сили до роботи в гуртку;

в) наглядає, як виконують завдання члени гуртка;

г) тримає зв'язок з районовим товариством і з сусідніми гуртками;

ґ) дбає про втягення нових членів у гурток та про поширення відомостей про життя й роботу гуртка.

III. Кошти гуртка

16. Кóшти гуртка складаються з:

а) членських внесків,

б) асиґновань від різних установ на певну дослідну роботу. допомоги від різних установ та організацій.

17. Кошти витрачаються за кошторисом, затвердженим на загальних розпорядчих зборах.

IV. Ліквідація гуртка

18. Гурток може бути ліквідований за постановою або загальних розпорядчих зборів, або вищої краєзнавчої організації, а також якщо число членів гуртка буде менш...

19. Гурток щороку подає звіт про свою діяльність до свого районового науково-краєзнавчого товариства, а як його не буде,— то безпосередньо Українському Комітетові Краєзнавства.

20. Майно гуртка після ліквідації забирає установа, при якій гурток організовано.

UKRAINISCHES WISSENSCHAFTLICHES FORSCHUNGSINSTITUT FÜR GESCHICHTE DER MATERIELLEN KULTUR.

HEIMATKÜNDLICHE ARBEIT IN DEN KOLLEKTIVWIRTSCHAFTEN. VON K. TSCHERWJAN UND P. SSALY

ZUSAMMENFASSUNG

Die Heimat-oder Ortskunde hat, wie schon aus dem Namen hervorgeht, die Aufgabe, die engere Heimat, die Gegend (Städte, Gebiete, Dörfer) zu studieren. Im Sowjetlande ist die Heimatkunde eine Massenbewegung, an der unter der Führung der Kommunistischen Partei breite Massen der Arbeiter, Kollektivisten und der werktätigen Intelligenz teilnehmen und durch die Arbeit auf diesem Gebiet den sozialistischen Aufbau fördern. Der sozialistische Aufbau und seine Anforderungen bestimmen den Inhalt und die Aufgaben der Heimatkunde. So ist z. B. für die Industrialisierung des Landes, für die sozialistische Rekonstruktion der Landwirtschaft und für die Aufstellung des zweiten Fünfjahrplans ein genaues Studium der Mineralien und der Naturschätze, der historischen, ökonomischen und geographischen Bedingungen, kurz, sämtlicher Möglichkeiten des entfalteten wirtschaftlichen und kulturellen Aufbaus sowohl im ganzen Lande als auch in den einzelnen Gebieten und Dörfern notwendig. Diese Anforderungen des sozialistischen Aufbaus sowie die entsprechenden Beschlüsse der Partei und Regierung stellen vor den sowjetischen Heimatkundlern konkrete Aufgaben, auf die wir die Aufmerksamkeit aller Kollektivisten, die sich mit der Heimatkunde befassen, lenken wollen. So wollen wir betonen, dass eine, gemäss den Beschlüssen der 17. Parteikonferenz gut durchgeführte heimatkündliche Arbeit zu einem mächtigen Faktor der organisatorisch-wirtschaftlichen Festigung der Kollektivwirtschaften werden kann. Wir lenken die Aufmerksamkeit der Heimatforscher auf das eingehende Studium der Geschichte und des gegenwärtigen Zustandes der Kollektivwirtschaften und geben Ratschläge, wie und für welche Zwecke die heimatkündliche Arbeit in den Kollektiven durchzuführen ist.

Ferner bringen wir zahlreiche Beispiele — Fragen und Aufgaben, die breite Aufmerksamkeit und Erlernung bedürfen. Jedoch raten wir den Heimatforschern nicht, sich mit allen diesen Fragen gleichzeitig zu befassen, sondern eine oder zwei Fragen herauszugreifen, und dann auch nur solche, die im Interesse der Kollektivwirtschaften sofort erforscht und erlernt werden müssen.

Zu den wesentlichsten Fragen, die von den Heimatforschern zu bearbeiten sind, rechnen wir folgende: 1) Aufgaben des sozialistischen Aufbaus und die Aufklärung der Kollektivisten über diese Aufgaben; 2) Studium des Einflusses der charakteristischen Eigenschaften des Gebiets auf die betreffende Kollektivwirtschaft; 3) Die Geschichte der Organisation der Kollektivwirtschaften sowie die Hauptetappen ihrer Entwicklung; 4) Zustand der Produktivkräfte und neue Produktions-Beziehungen in den Kollektivwirtschaften; 5) Kulturelle Lebensbedingungen in den Kollektivwirtschaften.

Wir empfehlen alle diese Fragen im Lichte der Aufgaben der organisatorisch-wirtschaftlichen Festigung der Kollektivwirtschaften, sowie deren Weiterentwicklung zu studieren und zu beleuchten.

Im wesentlichen sind unsere Aufgaben darauf gerichtet, die Kollektivisten mit den Aufgaben der Sowjetheimatkunde bekanntzumachen und ihnen Ratschläge für das Studium der Kollektivwirtschaften, insbesondere für die Sammlung, Bearbeitung und Verswertung der Befunde im Interesse der Kollektivwirtschaften zu geben.

Wir empfehlen den Kollektivwirtschafts-Heimatforschern, nicht einzeln, sondern unter Vereinigung ihrer Kräfte kollektiv in den Heimatkunde-Zirkeln zu arbeiten, die sich nach bestimmten Statuten richten werden. (Statute werden von uns beigegeben).

Die heimatkündliche Arbeit muss nach einem aufgestellten Plan durchgeführt werden. Nachstehend geben wir das Typprogramm für das Studium der Kollektivwirtschaften an. Es zerfällt in folgende Teile: 1) Allgemeine Charakteristik der Kollektivwirtschaften; 2) Historische Charakteristik; 3) Produktion; 4) Arbeit; 5) Partei, Kommunistischer Jugendverband, Gewerkschaftsorganisationen; 6) Versorgung, Absatz und Finanzlage der Kollektivwirtschaft; 7) Einfluss der nahegelegenen Industriewerke und die Kollektivwirtschaften; 8) Perspektiven für die Zukunft (Zweiter Fünfjahrplan).

Dieses Programm wird von uns als ein Musterbeispiel herangezogen, und wir empfehlen dem Heimatkunde-Zirkel es den auszuarbeitenden Arbeitsplänen lediglich zugrundezulegen. Das Aufstellen des ausführlichen und erschöpfenden Programms muss Sache der schöpferischen Initiative der Heimatkunde-Zirkel und aller Kollektivisten selbst werden, die die Aufgabe haben, dieses Programm auszuarbeiten, an der heimatkündlichen Arbeit teilzunehmen, bzw. die Erfüllung der durch das Programm vorgesehenen Aufgaben zu fördern.

Sofern der Erfolg der heimatkündlichen Arbeit von der Zusammensetzung des Zirkels abhängt, empfehlen wir den Kollektivwirtschafts-Heimatforschern, bei der Organisierung von Zirkeln dafür zu sorgen, das ihnen das Kollektivwirtschafts-Aktiv beitritt und die Arbeitspläne nicht nur in den allgemeinen Versammlungen der Kollektivwirtschaften, sondern ebenfalls in den gemeinsamen Versammlungen aller gesellschaftlichen Organisationen besprochen werden, die neben der Erfüllung ihrer Aufgaben auch an der heimatlichen Arbeit teilnehmen können.

Wird die Arbeit des Heimatkunde-Zirkels mit der entsprechenden Arbeit des Dorfsowjets, den Gewerkschafts-und Gesellschaftsorganisationen verknüpft und mit Parteiführung gesichert, so werden die

Heimatkunde-Zirkel der Kollektivwirtschaften ihre Aufgabe lösen, indem sie die Geschichte der Kollektivwirtschaften bei nächster Teilnahme der Kollektivisten selbst verfassen und dadurch am Aufbau des Sozialismus mitwirken.

Die heimatkündliche Arbeit in den Kollektivwirtschaften ist also die Anfangsform der wissenschaftlichen Massenarbeit des Kollektivwirtschafts-Aktivs sowie aller Kollektivisten, die auf das Studium verschiedener Natur-, Wirtschafts-, Lebenshalts- und kulturerzieherischen Fragen der Kollektivwirtschaft und des Dorfes gerichtet ist und zur Erfüllung der gestellten Aufgaben, zur Befriedigung der Bedürfnisse des sozialistischen Aufbaus, sowohl im Interesse des gesamten Sowjetlandes, als auch der Kollektivwirtschaft selbst gerichtet ist.

Перевірено 1948 р.

ЗМІСТ

Стор.

I. Радянське краєзнавство та його завдання—*Червян, К.*

Вступні зауваження 3

Краєзнавчий гурток та його завдання в конкретних умовах колгоспу. Історія колгоспу 7

II. Продукційні сили та нові продукційні взаємини 11

III. Культурний стан та побут колгоспу 19

Типова програма краєзнавчого вивчення колгоспу—*Салій, П.* 27

1. Загальна характеристика колгоспу 28
2. Історична характеристика 28
3. Виробництво 30
4. Праця 31
5. Партія, комсомол, профорганізації 32
6. Постачання, збут і фінансовий стан колгоспу 32
7. Вплив близьких промислових підприємств на колгосп 33
8. Перспективне майбутнє колгоспу 33

Типовий статут краєзнавчого гуртка 34

Zusammenfassung 37

Видання № 54. Здано до друку 16/II, підписано до друку 22/III.
Папір 1¼ арк, ф. 62x94—39 кг. 1 пап. арк.—104 т. літ.

Ціна 75 коп.
(Р)

1304